

A *rudabányait*ról jelenleg a Nemzetközi Ásványtani Társaság hírlevele ad hírt, a tudományos publikáció megjelenés alatt van.

Vannak-e még reményeink növelni a hazánkban felfedezett ásványok számát? Természetesen vannak, olyannyira, hogy például beadás előtt van egy eddig ismeretlen, víztartalmú ammónium-vas-szulfid. Amíg minták százait vizsgálhatják a kutatók, köszönhetően a folyamatosan fejlődő műszerezettségnek, és nem kis részben az ásványgyűjtőknek, addig mindig van esély újabb és újabb fázisokra.

Szakáll Sándor

Irodalom. *Bindi, L., Paar, W.H.* (2016): Jaszczakite, IMA 2016-077. CNMNC Newsletter No. 34, December 2016, page 1319.; *Mineralogical Magazine* 80, 1315–1321.; *Fehér, B., Szakáll, S., Zajzon, N., Mihály, J.* (2015): Parádsasvárite, a new member of the malachite-rosasite group from Parádsasvár, Mátra Mountains, Hungary. *Mineralogy and Petrology* 109, 405–411.; *Montagna, G., Bigi, S., Kónya, P., Szakáll, S., Vezzalini, G.* (2010): Chabazite-Mg: a new natural zeolite of the chabazite series. *American Mineralogist* 95, 939–945.; *Paar, N.H., Putz, H., Topa, D., Roberts, A., Stanley, C.J., Culetto, F.J.* (2006): Jonassonite, $Au(Bi,Pb)_5S_4$, a new mineral species from Nagybörzsöny, Hungary. *Canadian Mineralogist* 44, 1127–1136.; *Sajó, I., Szakáll, S.* (2007): Kochsándorite, a new Ca-Al carbonate mineral species from the Mány coal deposit, Hungary. *Canadian Mineralogist* 45, 479–483.; *Szakáll, S., Sajó, I., Fehér, B., Bigi, S.* (2012): Ammoniomagnesiovoltaite, a new voltaite-related mineral species from Pécs-Vasas, Hungary. *Canadian Mineralogist* 50, 65–72.; *Szakáll, S., Fehér, B., Bigi, S., Márdai, F.* (2011): Klajite from Recsk (Hungary), the first Mn Cu arsenate mineral. *European Journal of Mineralogy* 29, 829–835.; *Szakáll, S., Effenberger, H., Fehér, B., Zajzon, N.* (2017): Rudabányait, IMA 2016-088. CNMNC Newsletter No. 35, February 2017, page 211.; *Mineralogical Magazine* 81, 209–213.

A Hontmegyei Ritkaságokat Gyűjtő Társulat régészeti leltára és tevékenysége¹

BEVEZETÉS

A XIX. században sajátos mozgalma figyelhető meg a különféle egyesületeknek és társulatoknak a Habsburg Monarchiában, így a Magyar Királyság területén is. Az igen széles körű tevékenységekre szerveződött egyesületek (dalárda, legény-, lövészeget) között ugyancsak megtalálhatóak voltak a régészeti emlékek gyűjtésére és a lelőhelyek kutatására alakultak. Ezek létrejötté leginkább a kiegyezést követően, főként azonban az 1870-es évekről figyelhető meg, amelyben egy ideig Rómer Flóris meghatározó szerepet játszott.²

1 A tanulmány elkészítését a Szlovák Tudományos Akadémia és az Európai Unió által támogatott SASPRO 0104/01/03 pályázat tette lehetővé. Itt szeretném megköszönni dr. Csáky Károlynak és dr. Hála Józsefnek a tanulmány elkészítéséhez nyújtott segítségüket.

2 *Hampel József*: Rómer Flóris emlékezete. Budapest, 1891. 29.

Az egyik legkorábbi, még a forradalom és szabadságharc előtt a Hont megyében alakult egyletről mindössze elszórt utalások találhatóak az irodalomban. Ezek egyike Kelecsényi József 1853-ban a *Magyarország és Erdély képekben* című kiadványban tett rövid utalása: „Valódi honi ritkaság gyanánt említhető, miként Hont megyében 1847. egy régiségeket s ritkaságokat gyűjtő társulat alakult, mely a magyar nemzeti muzeum könyvtárát több érdekes nyomtatott munkával, kéziratokkal, térképekkel, s több hirneves ember, mint II. Lajos, VI. Károly, Rákoczy György, Ferencz, Tököly Imre, Heister, Mustafa stb. eredeti leveleivel, gazdagítá, s egyszersmind több arany, ezüst emlékpénzeket ajándékoztak az intézetnek. Vajjon miért nem folytatja e társulat szépen megkezdett működését? – Kívánatos volna, hogy hazaszerte minden megyében alakulnának ily régiség- s történetkedvelő társulatok hazai emlékeink megőrzésére.”³ Ugyan Kelecsényi már az alakulás évét is rosszul adta meg, mégis igen fontos ismertetésében, hogy az egyesület összegyűjtött anyaga a Magyar Nemzeti Múzeum gyűjteményeibe került.

Hont, Nógrád, Bars és Gömör megyék mindig is úttörők voltak a régészeti emléktanyák kutatásában. Így például a Nógrád megyei Kisterenye község területén Kubinyi Ferenc végzett régészeti kutatást, amelynek leleteit a *Sas* 1834. évi számában mutatta be.⁴ Bars megyében Bolemann Ede és a lévai gyógyszerészegylet már az 1860-as évek elejétől folytatták gyűjtőtevékenységüket, amelynek során ásásokat végeztek többek között a magyarádi bronzkori telep területén is.⁵ Míg ezen kutatásokról fennmaradtak feljegyzések, illetve közlemények, addig a Hontmegyei Ritkaságokat Gyűjtő Társulat tevékenysége mind a szlovák, mind pedig a magyar régészeti kutatás számára ismeretlen maradt.⁶ Ennek egyik okát bizonyosan abban kereshetjük, hogy a vármegyei levéltár 1849-ben történt elpusztulása miatt iratanyagukból alig maradt fenn valami.⁷

A HONTMEGYEI RITKASÁGOKAT GYŰJTŐ TÁRSULAT

A Hontmegyei Ritkaságokat Gyűjtő Társulat létrejötte szorosan kapcsolódik a reformkorban kiteljesedő közművelődési tevékenységhez, amelynek egyik meghatározó eleme a kaszinók alapítása volt. E folyamatokba, többek között a társulat létrejöttébe és működésére kínál betekintést Gyürky Antal művében.⁸ Hont megyében e törekvés termékeny talajra hullott és 1834-ben Ipolyságon létrejött a kaszinó,⁹ amelynek fő alapítója Kalocsa Antal huszártiszt volt, az ő szervezői munkájának eredményeképpen 79 tagot számlált már az alapításának évében.¹⁰ 1837-ben megalakult könyvtára, amelyben a korszak meghatározó magyar lapjai és kiadványai elérhetővé váltak a kaszinó tagjai számára.¹¹

3 Kelecsényi József: Hontmegye régiség-társulata. In: *Kubinyi Ferenc–Vahot Imre*: Magyarország és Erdély képekben. IV. kötet. Pest, 1853. 128.

4 *Kubinyi Ferenc*: Nógrád vármegyében fekvő Kis-Terene helység határában Hársas nevű hegyben található régiségekről. *Sas* 14. (1833) 105–118.

5 *Nevizánsky, Gabriel–Prohászka, Péter*: K počiatkom vyskumu eponymnej lokality Madarovskej kultúry v šestdesiatych rokoch 19. stotočia. Zu den Anfängen der Forschungsaktivitäten auf der Lokalität der Madarovce-Kultur in Madarovce. *Annales Musei Nationalis Slovaci Archeológia Supplementum* 9. Gedenkschrift für Jozef Paulik. Bratislava, 2015. 35–51.

6 Lásd pl.: *Pola, Bello*: Archeológia na Slovensku v minulosti. Martin, 1996.

7 *H. A.*: Adatok a hontmegyei kaszinó történetéhez. *Honti Ellenzék* 1. (1885) 3. sz. július 1.

8 A kaszinó történetéhez: *Pongrácz Lajos*: Vázlata a hontmegyei kaszinó ötven éves történetének. Budapest, 1886; *Gyürky Antal*: Ötvennégy év Hontvármegye történetéből 1820-tól 1874-ik évig. I. kötet. Vác, 1874. és *Üő.*: Ötvennégy év Hontvármegye történetéből 1820-tól 1874-ik évig. II. kötet. Vác, 1883.

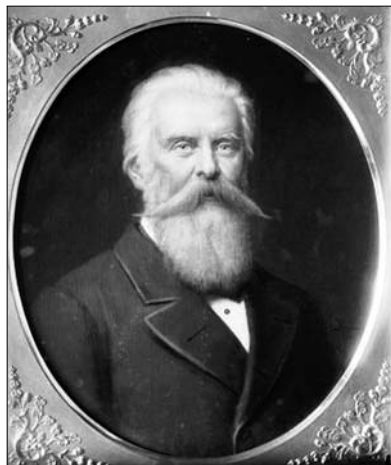
9 *Gyürky* i. m. 1883. 41.

10 *H. A.* i. m. 1885, vö. *Csáky Károly*: Néprajzkutatások, kutatók és gyűjtemények Hontban. Dunaszerdahely, 2006. 149.

11 *Csáky* i. m. 2007. 150.

Mint az ország számos területén, így itt is néhány – a megye politikai és társadalmi elitjéhez tartozó – személy játszott kiemelkedő szerepet a kaszinó működésében. Ezek közé tartozott Fejérváry Miklós és Gyürky Medárd, akik számos megyei tisztséget töltöttek be a forradalom előtti években. A megye társadalmi és politikai életének meghatározó alakja, Fejérváry a reformkorban¹² volt alszolgabíró, 1845-ben a konzervatív párt támogatásával alispán, majd 1847-ben a megye országgyűlési követe.¹³ A szabadságharcban nem vett tevékenyen részt, ennek ellenére annak bukása után birtokait eladta és családjával együtt az Egyesült Államokba költözött, ahol igen komoly vagyonra tett szert. Gyürky Medárd megyei aljegyzőként tevékenykedett a korszakban, majd részt vett a szabadságharcban.¹⁴

Az ő kezdeményezésére és Fejérváry hathatós támogatásával 1836-ban alakult meg a társulat, amelynek feladatául a történelmi adatok és emlékek gyűjtését és tanulmányozását jelölték meg.¹⁵ Emellett Fejérváry egy másik társulatnak is a lelke volt, amelyet 1836-ban alapított gúnyiratok és -rajzok gyűjtésére.¹⁶ A társulat létrehozásáról és annak működéséről Gyürky Antal számolt be munkájában. Eszerint a társulat tagja volt minden jóra való fiatalember a megyében, de a korosabbak közül is voltak lelkes pártolói, akik régi érmeikkel és egyéb régiségeikkel gyarapították a gyűjteményt.¹⁷ Szerinte a társulat még ásatásokat is végzett a vármegye területén. Működésüket a következőképpen foglalta össze: „Ezen társulat több év fáradságos gyűjtés által, igen jelentékeny érem-, ásvány-, több archaeologiai tárgy-, szép-okmány és lepke gyűjteménnyel bírt. A megyében, különösen a nép kezén szétszórva talált régi okmányokat – kivált a török uralom, és Rákóczy idejéből maradt rendeletek, és kivált-ság-levelek, a társulat okmánytárában csoportosítottak. A leletekből megemléendő, a kő- s bronz korszak maradványai és a mammutcsont maradványok ritka példányai. Kőbalták, vésők st. Szántón, a mammutcsontok pedig a honti határban, nevezetesen a csitári völgyben a faluhoz közel az erdőbe ágazó árokszakadásban találtattak... Ezen társulat 7 évi hasznos működés után 1844-ben feloszlott s nagy értékű gyűjteményét a nemzeti múzeumnak ajándékozta, hol – ki tudja miféle mulasztás végett – nagy részét ezen becses gyűjteménynek a lomtárba dobták, mi a fáradhatatlan gyűjtőknek nem kis bosszúságot okozott.”¹⁸ Gyürky ezen utolsó sora azonban nem fedi a valóságot, ugyanis a gyűjtemény tárgyait nem dobták a lomtárba, csupán a szükséztelenné vált leltározás miatt, mint azt a későbbiekben látni fogjuk, a tárgyak azonosítását

*A társulat megalapítója,
Fejérváry Miklós*

12 *I-a Zs-d*: Fehérváry Miklós. Honti Lapok 1. (1895) 45. sz. november 12.

13 Gyürky i. m. 1874. 249, 251., vö. Gyürky i. m. 1883. 212.

14 Gyürky i. m. 1874. 193, 249, 251. Amint arról a Honti Ellenzék beszámolt, öreg napjait Balassagyarmaton töltötte. Lásd H. A. i. m. 1885.

15 Gyürky i. m. 1874. 144., vö. Csáky Károly: Száz éve alakult a Hontvármegyei Múzeum Társulat. (A honti muzeológiai kezdetek vázlatos története). In: Száz éve alakult a Hontvármegyei Múzeum Társulat. Szerk.: Danis Ferenc. Komárno, 7–21.

16 Gyürky i. m. 1874. 145.; Borovszky Samu: Magyarország vármegyéi és városai. Hont vármegye. Budapest, 1906. 385.

17 Gyürky i. m. 1874. 145–146.

18 Gyürky i. m. 1874. 145–146.

nem lehet elvégezni. A régészeti és numizmatikai leletek a múzeum gyűjteményeiben az újraleltározott tárgyak között lehetnek.

A HONTMEGYEI RITKASÁGOKAT GYŰJTŐ TÁRSULAT RÉGÉSZETI LELETEINEK LELTÁRA

A Magyar Nemzeti Múzeum gyűjteményei számos fontos leletet, tárgyat és emléket őriznek, amelyek az alapítást követő több mint két évszázadban jutottak az intézménybe. A tárgyi emlékek mellett azonban igen nagy jelentőséggel bíró leveleket, térképeket és jegyzékeket is őriz a múzeum. Az Érem- és Régiségtár iratanyagának szisztematikus felvétele és feldolgozása során került elő egy igen fontos irat, amelynek címlapján a következő olvasható: *Hont-megyei ritkaságait gyűjtő társulat leltára.*¹⁹ A jegyzék sajátos számozást követ, ugyanis az egyes folyószámok között többször kisebb-nagyobb hiányok vannak. Ennek magyarázatául szolgál egy másik lajstrom, amelyre Csáky Károly hívta fel a figyelmet.²⁰ Hála József jóvoltából került hozzá a Magyar Természettudományi Múzeumban található irat, amelynek címe *A' Hont megyei ritkaságokat gyűjtő társulattól 1847-ki Junius 25^{kén} a magyar nemzeti Museumnak ajándékban küldetett következő természetostályhoz tartozó tárgyáról* volt. E jegyzék 152 címletet tartalmaz, amelyek között például mamutfogak, kővé vált fák, tengeri csigák, régi állati csontok találhatóak. E jegyzéket Hála József és Csáky Károly segítségének köszönhetően magam is tanulmányozhattam, amelynek köszönhetően nyilvánvalóvá vált, hogy a két jegyzék egymást kiegészíti. A jegyzékeket a Nemzeti Múzeum adott gyűjteményeiben állították össze, ahová a tárgyak jutottak. Az érmek és különféle leletek leírását valószínűleg Érdy János, a régiségtár őre állította össze.

Folyó szám	Tárgy	Adakozó és közbenjáró neve	Honnan került és hol fedeztetett fel
5.	Nagyobb ezüst pénz mellynek egyik felén korona, illy körülírással „X Dei Gratia & Rex & Boemia X Wenczlavs Secundus”, a' oldalán /: Kettős farku oroszlány.	Vajgeth Mihály t. b. Isághi plebános, és tagtársunk.	
6.	Istvány szerb király kétredebéli nagyságu ezüst pénzei.	Ugyanattól.	
7.	Két kis pénz.	Ugyanattól.	
8.	Egy kis ezüst pénz ketté törve mellynek egyik felén lóhoz hasonló álat vagyon R L nagyobb betűkkel, - másik felén:	Ugyanattól.	
9.	Egy cserép edény.	Fejérváry Miklós t.b.	Találtatott a' Viski határban az Ipoly balpartján lévő sánczoktul Iságh felé vezető út partján.
12.	Egy nyíl	Kasza Ágos: Ord Esküt és társ,	Visegrádi várban 839 ^{ben}
14.	Többrendbeli aproságok	Ugyanattól	Horváthi határban az ugynevezett pogány temetőben

19 Magyar Nemzeti Múzeum (Budapest) Adattár, Érem- és Régiségtár iratanyaga é. n./1870.

20 Csáky 1999. 8–14.; Csáky 2001. 8–9.

15.	Egy kis urna.	Huszár F. t.b. és Szántói Postamestertől, és tagtárs	Magyaradi kőbányából 839.
16.	Egy nyíl és más vasdarab	Ugyanattól.	A Csali pápista templom falában 1828 ^{ban}
17.	Ágas nyíl nagyobb	Ugyanattól	Szántói postaház kertében 836.
18.	Négyágú hegyes vas csillag	Huszár F. t.b. és Szántói Postamestertől, és tagtárs	Selmecezi Óvárban 839
19.	Egy kis urna, mely a' N ^{ts} 20 szarvakkal együtt találtatott, gömbölyű cserép fedővel.	Ugyanattól.	A' magyaradi kőbányában 839.
20.	Szarvas szarv	Ugyanattól.	Ugyanott.
21.	Egy nyelen lévő nyíl	Ugyanattól.	Selmecezi Óvárban.
22.	Egy kisebb szív forma ágas nyíl.	Ugyanattól.	Találtatott 1810 ^{ik} Évben a Palásthi határ Iszkornya nevezetű dőlőjében.
23.	Hosszú lovag sarkantyú csillag tarajjal	Paritzky József földmérő	Bujakon Nograd vmegyében a' földből ásatok ki 1790. körül
24.	Hálónak alsó gombja	Ugyanattól.	Az Isághi megye ház irányában a' piacon ásatok ki.
25.	I ^{so} Ferdinand pénze ezüst 1532 ^{ik} esztendőről Mária képével	Ugyanattól.	Isághi megye ház fundamentumában találtatott 1831 ^{ben}
26.	Venczeslaus II ^{ik} cseh királynak ezüst pénze, deák körülírással ollyas mint az 5 ^{ik} szám alatt	Ugyanattól.	Nem tudatik, hol találtatott.
27.	Antoninus Augustus rézpénze	Ugyanattól.	Nem tudatik, hol találtatott.
28.	PMSC. OL VIM Római régi pénz AN XII	Ugyanattól.	Nem tudatik, hol
29.	Három élő nyíl vasból	Sipos Mihály Isághi notarius	Palásthi határban találtatott.
30.	Két darab római rézpénze	Gyürky Vincze lelkész.	Nem tudatik, hol találtatott.
31.	Tizenhat darab régi rézpénzek.	Ugyanattól	Részint Szelényben és Hontban.
32.	Két darab ezüst pénz.	Ugyanattól.	Több helyeken Hontban.
33.	Egy mazos cserép darab, melynek egyik felén figurák látszanak.	Kasza Ágostontól	Horváthiban a' pogány temető dőlőben.
34.	Kis cserép edény hihetőleg hamu veder	Kasza Antal táblabírótól	Lothói határban az ugynevezett Litasi dőlőben a' római sancs mellett.
35.	1. darab fekete bankó czédula egy forintos.	Gyürky Vincze lelkész	
54.	Sarkantyú nyíl és atzél.	T. Kasza Antal Táblabíró 's társ.	Találtatott Lonthon a' háza megett lévő kertben.
55.	Sarkantyú, és atzél.	Ugyanattól	Lonthoi határban, Lázak nevezetű kertekben.

56.	Három veder darab mellyel ón formára lehet használni írásra.	Ugyanattól.	Találtatott Lonthon a' Dudkási szőlők alatt lévő kender földeken.
57.	Négy darab réz római pénz.	Luczenbacher Pál társtúl.	Találtatott Szobi határban a' Duna partján.
58.	Ezüst pénz.	Szinte attúl.	Nem tudatik hol találtatott.
59.	Egy kis réz nyílatska	Kasza Ágoston társtúl.	Horváthi határban, a' pogány temetőben.
60.	Három darab gyanítolag római téglá	Kasza Ágoston és Fehérváry Miklóstúl.	Találtatott Szobi határban, a' Duna partján lévő Hídfő romjaiban.
70.	Különbféle pénzek 5 darab.	Elfer Adolf úrtól.	Nem tudatik hol
71.	19. darab 15 réz pénz, 4 ezüst.	Fejérváry Miklós úr társtúl.	
72.	2 Szú darab Francia réz pénz 1793 ^{sk} esztendőb.	Gyürky Edvard Horváth Miklós né örökösei ajánlatából.	
73.	Római réz pénz.	Honthi Cassino.	
74.	Réz pénz Philippus Augustustúl.		
75.	Vas tőr	Kasza Ágoston.	Találtatott a' drégelyi vár romjai között.
84.	Gordianus réz pénze	Ts. Gáspár István táblabíró úrtól.	Nógrád vármegyében.
85.	Antoninus Augustus réz pénze.	Ugyanattól	Ugyan ott.
86.	Carinus Nob Caesar réz pénze	Ts. Gáspár istván táblabíró Úrtól.	Nógrád vármegyében.
87.	4. darab római rézpénz.	Ugyanattól.	Ugyanott.
88.	IV. Bélával előjönni szokott török pénz rézből	Ugyanattól.	Ugyanott.
89.	2. darab réz s' hihetőleg Velencei pénz	Ugyanattól.	Ugyanott.
90.	Kopóka réz	Ugyanattól.	Ugyanott.
91.	4. darab magyar réz pénz.	Ugyanattól.	Ugyanott.
92.	4. darab külömbféle kis ezüst pénz.	Ugyanattól.	Ugyanott.
110.	Kis sárga réz gomb.	Boross József társs.	Börfői határbúl.
111.	17. darab ezüst pénz.	Ugyanattól.	Ugyanott.
112.	12 darab réz pénz.	Ugyanattól.	Ugyanott.
114.	4 emlékpénz Jozs M. 7.	Ugyanattól.	Ugyanott.
116.	Réz gyűrű.	Ugyanattól.	Ugyanott
119.	6. darab ezüst pénz	Kubinyi Vilmostól	Ugyanott.
122.	7 darab ezüst és 8 réz pénz.	Kasza Ágostontól.	Deménki határbúl.
123.	1 réz pénz.	Sipos Mihálytól	Ugyanott.
124	2 darab réz pénz ass	Gyürky Medardtól	Isághon találva hihetőleg 1 ^{so} belli punici.
125.	6 darab réz és 2 ezüst pénz.	Sipos Mihálytól	Ugyanott.
126.	Spanyol lovag	Égerland Lászlótól	Nem tudatik helye.
127.	Cserép benne találtatott ércz darabbal – az egészben 25. icze fért – az ércz volt 20. db.	Balogh Lászlótól	Sópon találtatott.
132.	Cserép darab.	Kasza Ágostontól.	Lelédi pogány kanjásbúl.
140.	Hihetőleg László király pénze réz.	Sipos Mihály társ.	Isághról.
144.	4 ^{ik} Béla réz pénze	Keller Alajos	Pribeli árokbúl.
145.	Két réz – 2 ezüst pénz.	Okolicsányi Antal	

146.	Régi fegyver munka darab.	Sipos Mihály társ.	
147.	Orosz rubel 2 ftos.	Majláth Lajos	
148.	Lux gentium arany.	Huszár Sándor Úr	
149.	Zsidó penz nyomat	Csicsmanczay József	
150.	Nagybillikon 1612 eszt	Belhazy Ödön.	

A Magyar Nemzeti Múzeum Érem- és Régiségtárának leltárkönyvébe 1847. július 7-én 61/1847 leltári szám alatt mint a „Hont megyei társulat ajándéka”-t a következő tárgyakat leltározták:

„Érmek Arany 1, Ezüst 78, Réz 240; Bankjegy 6; Nyíl 15; Sarkantyú 4; Aczél 2; Rézgyűrű 1; Dárdacsúcs (vas) 2; Tör 1; Lőportülok 1; Köszekeercze 3; Lópatkó (vas) 1; Réztekercs 2; Cserépbögre 4; Cserépkúp 1; Festett üvegpohár (törött) 1; Mellvas 1; Bádogcsobolyó 1; Sulyom (murex) 2; Csapómérleg 1; Puskalakat 1; Római tégladarabok és cserép töredékek.”

Az ajándékozásról Kubinyi Ágoston is megemlékezett a Nemzeti Múzeum gyarapodásánál egyrészt az érmekről: „Ns. Hontmegyei régiségeket gyűjtő társulata egy arany, 78 ezüst és 240 réz érmet, valamint egy bankjegyet.”²¹, másrészt a leletekről: „Nemes Hontmegyei régiségeket gyűjtő társulata, számos vas nyilat, sarkantyút, tört, dárdacsúcsot, lópatkót, köszekeerczét, cserép bögrét, poharat, csobolyót, tégladarabokat, s egyéb régiségeket.”²² A már említett állatsontok és egyéb természettudományos leletek ugyanekkor jutottak a múzeumba.²³

A jegyzék alapján némileg betekintést nyerhetünk abba is, hogy a társulat tagjai kik lehettek és mivel gyarapították annak gyűjteményét. Fejérváry Miklósról és Gyürky Medárdról már szó esett. Fejérvárytól egy ipolyviski határból származó cserépedény, érmek, valamint római téglá jutott a társulat gyűjteményébe. Ugyanabban az évben, amikor a társulat tárgyai a Nemzeti Múzeumba kerültek, amint arról Kubinyi megemlékezik, Fejérváry maga is gyarapította az országos intézményt: „Fejérváry Miklós egy cserép hamvederrel és égetett veres agyag keresztül fúrt csigával.”²⁴ Gyürky Medárd Ipolyságon talált két római rézérmet, a Báti járás főispánja, Okolicsányi Antal²⁵ pedig ezüst- és rézérmeteket adott. Ugyancsak Hont megye politikai vezetői közé tartozott Kasza Antal táblabíró,²⁶ aki a lontói határbeli Litasi-dűlőből egy kis cserépedényt, a kertjében talált nyílhegyet adott és a Dudási-dűlőből cserépdarabokkal gyarapította a kis gyűjteményt. Amint a megyei pénztárnok, Kubinyi Vilmos, a konzervatív párt vezetője,²⁷ „Börfön” (Borfön) talált ezüstérmekkel. Ugyancsak a „börfői” határban talált érmetek és gombokat adott Boross József is, akiről azonban nem áll rendelkezésünkre adat. Gyürky Vince lelkész, a volt megyei főügyész, Gyürky Istvánnak a fia Szelényben és Hontban talált érmekkel járult hozzá a társulat gyűjteményéhez.²⁸ A megye politikai életében meghatározó szerepet játszó személyek mellett alacsonyabb társadalmi helyzetűek is hozzájárultak a gyűjtemény gyarapításához. Így Vajgeth Mihály ipolysági plébános különféle érmekkel, Kasza Ágost Visegrádon talált nyílhegygel, horvát határbeli pogány temetőből származó apróságokkal, mázas cseréppel

21 Kubinyi Ágoston: A Magyar Nemzeti Múzeum tárgyában. Nemzeti Újság 42. (1847) Nr. 584. november 2.

22 Kubinyi Ágoston: A Magyar Nemzeti Múzeum tárgyában. Nemzeti Újság 42. (1847) Nr. 586. november 5.

23 Kubinyi Ágoston: A Magyar Nemzeti Múzeum tárgyában. Nemzeti Újság 42. (1847) Nr. 606. december 10. „ns. Hont megye régiségeket és ritkaságokat gyűjtő társulata, némely pillangókon s tengeri csigákon kívül, nagyszámu őssallati csontokkal, kövesült csigákkal és több ásvány-példánnyal gazdagíták.”

24 Kubinyi Ágoston: A Magyar Nemzeti Múzeum tárgyában. Nemzeti Újság 42. (1847) Nr. 592. november 16.

25 Gyürky i. m. 1874. 204, 232.

26 Gyürky i. m. 1874. 49.

27 Gyürky i. m. 1874. 216, 226.

28 Gyürky i. m. 1874. 38.

és egy réznyilacsával, valamint szobi határbeli római téglákkal. Sipos Mihály ipolysági jegyző a palásti határban lelt három élű vas – nagy valószínűséggel szkíta – nyílhegygel és érmekkel. Paritzky József földmérő egy Bujákon talált sarkantyúval, valamint az ipolysági megyeház 1831. évi építése során annak alapjából származó I. Ferdinánd 1532-ben vert érméjével. A szántói postamester, Huszár a magyarádi kőbányában 1839-ben előkerült agyagedényeket, a szántói postaház kertjében talált nyílhegyet és Selmecebánya Óvárából származó sarkantyút és nyilat adott a társulatnak. A magyarádi bronzkori lelőhelyről ezen edények a legkorábbiak, amelyek ismertek.²⁹ Valószínűleg egy őskori sír- vagy talán depólelet lehetett abban az agyagurnában, amelyet Balogh László talált Sópon. A Nemzeti Múzeum régészének, Érdy (Luczenbacher) Jánosnak a rokona, Luczenbacher Pál a szobi Duna-partról származó római érmekkel gyarapította a társulat gyűjteményét.

A jegyzék alapján megállapítható, hogy a leletek legnagyobb részben az ajándékozók lakóhelyéről, illetve birtokairól származtak. Sajnos a Gyürky Antal által említett ásatásból származó leletek, amennyiben voltak, nem kerültek felvételre. Fontos, hogy a társulat tagjai feljegyezték az általuk összegyűjtött és átadott leletek lelőhelyeit és leletkörülményeit, amelyek azonban nem kerültek átvezetésre a Nemzeti Múzeum leltárkönyvébe. Tegyük hozzá: a tudomány nagy kárára, mivel egy részletesebb leltározás lehetőséget biztosított volna azonosításukra a gyűjteményben.

A Hontmegyei Ritkaságokat Gyűjtő Társulat régészeti leltára fontos forrás, mivel a legkorábbiak közé tartozott azon Kárpát-medencei egyletek között, amelyek céljukul tüzték ki a környékükön előkerülő leletek összegyűjtését és megőrzését.

Prohászka Péter

Az olmützi egyetem magyar diákjainak neveiről (1590–1664)

Olomouc¹ nagyváros Morvaország középső részén. Régi német-morva neve Olmütz volt, a magyarok Alamócnak nevezték. Itt működik Csehország második legrégebbi egyeteme, a Palacký Egyetem (csehül: Univerzita Palackého), alapítási éve: 1573. Az egyetem történetének egyes állomásait Hellerbrandt Árpád² összegezte, ebből emeljük ki a legfontosabb részeket.

Az intézmény előzménye, mondhatnánk úgy is, hogy jogelődje egy kollégium volt. Ezt, illetve a későbbi akadémiát Prussinowsky Vilmos³ püspök alapította a jezsuita rend számára. Célja volt az intézményt úgy fölkészíteni, hogy az később egy egyetem felállítására is alkalmas legyen. Sajnos ez utóbbi eseményt nem érthette meg, mivel 1572-ben elhalálozott. Rá alig egy évre XIII. Gergely pápa az egyetem iránti kérelmet elfogadta, és az intézetet megerősítette, amelyet II. Miksa császár is jóváhagyott. Sőt, az olmützi akadémiát mindazon jogokkal és kedvezményekkel fölruházta, amelyekkel más, korábbi egyetemek (Párizs,

29 Lásd Magyarád kutatásának történetét: *Nevizánsky-Prohászka* i. m. 2015.

1 <https://hu.wikipedia.org/wiki/Olomouc>

2 *Hellerbrandt Árpád*: Az Olmützben tanult magyarok 1590–1664. Történelmi Tár 1888. 196–208.

3 Cseh nyelven: Vilém Prusinovský. A fent említett névalak Hellerbrandt bevezetőjében olvasható.